STJEPAN MITROV LJUBIŠA

KANJOŠ MACEDONOVIĆ

PRIČA PAŠTROVSKA IZ PETNAESTOG VIJEKA

STJEPAN MITROV LJUBIŠA / KANJOŠ MACEDONOVIĆ

MALA KNJIŽNICA

Svezak 5

Ilustrirao

ALBERT KINERT

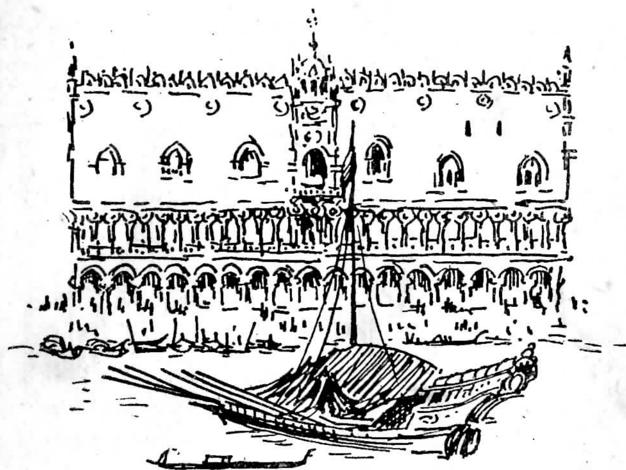
STJEPAN MITROV LJUBIŠA

KANJOŠ MACEDONOVIĆ

PRIČA PAŠTROVSKA IZ PETNAESTOG VIJEKA

Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb

Nasred Primorja općine paštrovske ima jedna mala luka, pusto žalo, koju ljudi i dan današnji zovu Drobnijem Pijeskom. To je zemanom bivalo mjesto gdje se narod kupio na zbor i na odluke, kad je ta općina slobodno i neodvisno upravljala sama sobom.

Četiri suđe i dvanaest vlastela, od svakog plemena po jedan čovjek, slobodno i na poređe izabrani, sjedili bi pod jednom međom vrh pijeska, a ostali domaćini jedan do drugoga po pijesku, i tu vijećali i sudili o najvažnijim poslima. Jedan vješti pisarčić svaki bi put zapisao u jednu veliku knjigu što je zbor zaključio, ili suđe osudile.

Svake godine o Vidovu-dne, u pučini ljeta, birala je skupština otvorito suđe i vlastelu; predavala im zakonik, starostavnik, knjigu i srebrni pečat; a oni bi se kleli skupštini da će neumitno suditi, a zakone i odluke zborske vršiti.

Kad ih gladne godine 1423 početkom travnja premani i prevari pomorski vojevoda Bembo da se svojevoljno metnu pod zakrilje krilatoga lava svetog Marka, da ih tobož Turčin ne oprži, ugovore pismeno na Drobnome Pijesku da će im se ostaviti u svoj cjelini starostavnik, i da im se neće uzimati nikakav porez ni danak novčani ni

krvni. Ne pitaj me kako je Venecija svoju riječ održala, i kako je malo pomalo krnjila i ostrizala ove ugovorene sloboštine; to znaš sam, ali se lako dosjetiti možeš. Kao momak, hitar a lukav, kad se oblijekoli i okojasi mladoj i nevještoj curi, ova jadna popusti malo danas, malo sutra, dok mu robinjom postane, pak mu već ne odriče ništa.

Jedan dan proljećni na glavnoj skupštini, koju su sazvali suđe i vlastela na običnom mjestu od pravde, da podijeli presušeno poluže, dođe na iskup u docnije i Kanjoš Macedonović, čovjek niska struka, ali živ i čeperan, da bi se na igli vrtio. Mač o pasu a čelenku na glavi, vikne: »Pomoz bog, braćo!« On je skoro pohodio Mletke, zato se svi s njim pocelivaju i zagrle; a kad sjede, počnu ga suđe raspitivati o Mlecima i o glasovima što je tamo skupio i amo donio.

»Imam da pričam dosta, ako vi ne dosadi slušati«, reče Kanjoš. »Kako ste čuli, ja prevezi zimus nešto trgovine u Mletke i na-

puni brod, kao oko, uljem, vinom lojem i čaprama. Kad dođem tamo, navale na mene žbiri da me globe i gule. — Od svako sto perpera da daš trideset svetome Marku«, reče glava od žbira a jedan što naški natucaše dodade: »A nama suviše piće«.

»Gđe trideset na sto, ako boga vjeruješ! To je polovina kad pro'esapim muku, dangubu i brodarinu. Sveti Marko, hvala mu i slava, niti jede ni pije, a ja sam se predao duždu da mu tobož ne davam ništa, nego da mu ruku celivam, a on da me brani od Turčina.«

»Jevtino vaistinu«, reče žbir, »kad nije drugo nego da mu ruku ljubim«, pak se poče smijati i rugati. — »I tako mi današnje carice neđele, kako mi bješe đavo popio svijest, da ne umače u dvor, hoćah ga mačem predvojestručiti, pak mu duždu moja muka na čast, a njemu, skotu, pića za dovijeka. Te ja, onako pomamljen, po gradu obijaj i vratolomnjaj dok me dobra sreća nagna na

jednoga Dobroćanina. Povede me da pišemo žalbu u jednoga ćelavca, koji mi uze dukat

da napiše na pedalj hartije moje bole. — »Stani«, rekoh, »ne hitaj, da ti kažujem razloge!« — a on meni oprho: »Ja znam bolje kad spavam nego ti kad se razbudiš.« Pak me nešće čuti, no zatvori mahom vrata. Do'vati ja ono zlo pismo, te me povedu s njim u jednu veliku kuću, i reku da čekam. Čekaj, čekaj, tri debela sata, dok mi se od jada savi tuga. U neko zlo doba otvore se vrata i ispane jedan hromac u zelenoj haljini kao gušterica. Uze mi 'artiju iz ruke, stavi na nos naočare, pak, tek je pročita, reče: »To nijesu naši posli, nego hajde otkuda si došao.« — Viknuh: »A da čiji su za rane božje, što me mučite?« — A on se ne okrenu, nego onako hramljajući put vrata, prožvaka: »Četrdesetine.« — Pomislih: koji će ih đavo skupit' na jedno, dok mi vođa kaza da su vazda na iskup — nego, reče, hajde dok se ne raziđu. — Kad dođu tamo, viknu straža: »Ne sude danas nego na prezdan, dođite sutra ranije.« — Smrče

se, a ja ne jio ništa, no se napunio — jada od grla do dimanja, pak mi se drob nategnuo da prsne. Te ja baš onako bez išta u postelju. Đavolji jedan san svu noć, nego se obrći i prevrći do zore. U svanuće ustah; obađi Mletke s kraja na kraj, već je sunce skočilo tri koplja a grad pust bez ljudi, jer tamo svako spava do podna; kad mrkne objeduju, a pred zoru lijegaju. Nađoh, na boga, vođu, te ja s njim kod Četrdesetine. Uđemo u dvor i čekamo u prvoj odaji dva debela sata, dok dođe jedan čovjek u crnoj haljini i kapi, šćah reći da je redovnik. Pristupim i dam mu ono pismo, a on meni: »Danas imamo mnogo navalice; nego dođite prekosutra, a ponese pismo. A sad? Te ja prekosutra čekaj opet tri sata pred vratima, i dodijah bogu moleći ga da mi ne prevre, dok se jednome slugi dožali. Uljegne u jednu sobu i dovede jednog čovjeka suha i visoka, kao da su ga iz groba vadili. Donese zbilja onu žalbu nestretnju, i napisa

pod njom pet šest riječi, pak me opravi na drugoga, a drugi na trećega, dok se ovaj treći taknu duše. — »A što nijesi«, reče »došao prije kod mene, nego se snuješ po gradu, kao ljepir oko svijeće?« Pak i on u potonje ošteti: »Dođi«, reče, »sutra, da te o najmanjoj otrsim, jer se danas taj posao odocnio.« Te ja sutra, kad li ga nije, nego su pusta vrata zatvorena. Kuca', busa', ne oziva se pilata duša. Čekam tu do mrkle noći, dok mi se poče mozak u vrtolac okretati. Onako jadan i tužan, stisnem i pođem u jednu krčmu da se tobož u vinu razaberem. Taman da založim nešto mesa, puče vika i treska po krčmi. — »Što je, ljudi novo?« — »Zlo«, reče jedan Bračanin, »da ne može gore!« — »Danu pričaj, čoče, da i ja znam!« — Stade Bračanin da pripovijeda kako se neka čoečetina furlanska odmetnula duždu i poainila. — »Šator je«, reče »razapeo na jednoj ostrvici usred grada, brani ga voda odasvud, i zove dužda na

megdan, ako mu ne iziđe ili zatočnika ne pošalje, a on da mu preda krunu i ključeve

blaga svetoga Marka, i jedinicu kćer za ženu. Ostadoše Mleci pod harač«, reče smijući se Bračanin, »zatočnika nije, a dužde klonuo godinam i srcem, gotov je da se osvati Furlanom i da mu preda gospodstvo.« — »Pak se u ovoliko grada ne moga naći duždu zatočnika?« — reci ja. — »Ne, boga mi, nijednoga«, odgovori Bračanin, »svakomu je meko pred sobom.« — »A da ja vidiš kolišni sam, a rad bih se s njim obisti.« — Stanu oni ljudi da se brukaju videći me šaku jada, no jedan koji me sve gledaše reče: »Ne mjere se ljudi peđu no srcem i pameću.« — I ovaj me pratio sve do konaka, i svijem putom ispitivao i iskušavao ko sam i otkuda.

Ujutro taman se obuo, evo čovjek po mene: »Hajde, viknu, zove te sud.« Pomislim, zove me oni što me juče prevari. Kad mi u sud, kad li je to druga i prostranija kuća; stube od mramora, a stubovi visoki kao topola. Uljezem u dvoranu, kad li sjede

tri starca iza jedne crne zavjese, gđe da svijeć ne gori, ne bi se viđelo ništa; a pred njima zlatni krst. Pitaju me otkud sam i što mlitam po Mlecima. Ja im kažem sve redom kao sad vama, dok me jedan prekide: »Ne pitam te za te besposlice, čuj, besposlice! nego što si sinoć u krčmi drobio?« — Ja kaži sve pravo i reci: »Ja nijesam drobio, ni pjan bio, nego lijepo govorio, ljepše nego vi sad«. — Dok jedan od njih smekša: »A bi li se zbilja među vama našlo vjerne sluge da pregne mrijeti za dužda?« — »Bi stotina,« reci ja.

Oni se dadoše nešto u šapak, dok opet progovori onaj isti: »Evo ti pismo da prodaš trgovinu slobodno bez carine. To se neko s tobom šalio, ali ćemo mu mi kazati kako treba da postupa s Paštrovićima kad dovezu trgovinu; i eto ti deset dukata danguba; a dođi sutra rano ovđe, jer ćemo nešto zboriti, nemoj uveče trista a ujutro ništa.« — A ja njemu: »Neću vam, gospodo,

novca ni jednoga uzeti, kad ste osudili da se žbir šalio i da mi šalu plati. Idem sad za poslom, a eto me sutra čisto kod vas.«

»Prodam trgovinu za gotovinu, a opremim posle; kad sutra na sud; kad li me čekaju sva tri od zore. Dadu mi stočić da sjedem i donesu kafu od po oke. Pomislih da je vratim kao mito, no mi se učini stidno, te je posrkam do dna. Poče jedan suđa: — »Bi li se ti pothvatio da poneseš svojoj braći duždev pozdrav i milost, i neka mu pošalju zatočenika da ubije jednoga vjetrogonju, o kojega nije dostojno kaljati ruke?« — Odgovorim ja da bih bio gotov ponijeti milost i pozdrav čestitog dužda svojoj braći, kad bih čuo iz usta istoga te riječi. »Što pak tražite duždu zatočenika da mu odmetnike posiječe, ja mnim da kad nije dično da se s njime dužde siječe, da mu nije ni dično slati mjesti sebe drugoga, jer su to dvije sramote.« Viđe suđa da ne ugoneta, pak mi reče: »Ti nijesi dobro shvatio, nego dođi

sutra u podne u duždeve dvore da te izvedemo pred dužda, da mu se pokloniš i nauk primiš.«

Ja se sutradan ođedni dolamom zelenom od kadife što sam lani u Dubrovniku krojio; ječermom i dokoljenicam u čistoj srmi što sam ljetos dobavio iz Skadra; pripaši mač vukovac u srebrnijem pločama što mi ga je đed u Španji kupovao; a stavi na glavu čelenku carigradsku, a na čelenci pero labudovo, skoro moje visine. Kad u odaju duždevu, ali tu gospode kao pljeve, svi ođeli svilu zlatom vezenu. Pristupe sluge i doprate me do gospode. Svi se oko mene okupe kao 'tice oko ćuka da me gledaju i haljine piplju. Ah lele da bjeh visočiji! U tomu se rastvore jedna velika vrata i iziđe jedan đed sijed kao ovca. »Evo«, vikne, »dužde«! Kad zbilja po za njim čepukajući ispade dužd. Tek ga vidjeh, rekoh u sebi: »Ovaj ne može ni repa vući kamoli da megdan dijeli.« A on pravo na mene, kucne me po

ramenu i do'vati desnu ruku, kao kad smo se sto puta gledali i zajedno ručali. Okrene se k jednomu od one gospode, koji bijaše najprikladniji, te stade s njim da govori na po glasa, niti mogah čuti ni razumjeti, dok ovaj gospodin poče sa mnom naški kao ja, i ćah reći da zanosi kotorski. — »Čestiti dužde prevedre vlasti« reče naporito, »dade mi prepoštenu poruku da ti njegove riječi protumačim, srećan si ako ih primiš! On i s njim sva gospoda poštuju u tvojoj braći, koja su otskoro pribjegla pod sjen krilatoga lava da izbjegnu jarmu turskomu, jednog od najvjernijih naroda koji su srećni življeti u ovako bogatomu i pravednomu carstvu, gdje je bog stolom sio. Sad je kucnuo ugódni čas da djelom potvrdite ovo duždevo mnijenje. Hoće se duždu zatočnika da iziđe na megdan jednoj smušenoj i nevaljaloj rđi, kojoj je omrzlo življeti, pak radi da se grdilom ovjekovječi. Mogao bi dužde naći sreda svoju zamjenicu, ne jednu no trista,

pak kakve zamjenice, da se zemlja trese! No je dužde odbio sve prosioce, jer želi tvojoj braći, skoro posinjenoj, otvoriti put slave, poštenja i neumrlosti. Pođi dakle što prije doma, ponesi svojoj braći pozdrav, i milost duždovu, i neka mu pošlju brže bolje zatočnika, njemu pristojna stasom i junaštvom, koji će im, ako da bog, pritvrditi diku i sreću«.

»Ja se poklonim do crne zemlje i reknem u sebi: »Lijepo li ova gospoda mažu i šaraju«, a duždu: da ja ni najmanje ne sumnjam da će mi braća dragovoljno i radosno prihvatiti tako plemenitu čast i poslati duždu junaka, njemu dostojna.

»Ćahu da mi dadu pudbine ne znam koliko dukata, no ja odbijem i krenem iz Mletaka na čisti ponedelnik. Sad se posvjetujte mudro, hoćete li i koga slati, pa što mu da bog i stara sreća.«

Jedan od vlastele, što nije nikad okom trenuo koliko je Kanjoš pričao, poče prvi:

»Za vremena predaje, ja sam se zaludu borio i priječio iz petnih žila da se prođemo tijeh lacmana, jer sam odista znao da vam s njima pogodba ne pomaže. Da ne bi Furlana, što je stavio Mletke u kozji rog, plati Kanjoš trideset na sto i piće, ili bi zaludu po Mlecima udarâ do Uskrsa od nemila do nedraga, da se ona fukara s njim ruga. Onda ste govorili: spržiće nas Turci. No koje će vam jade pomoći Mlečići na suhom kraju kad provale Turci s istoka preko Arbanije? Ne šćaše li biti bolje da smo držali za jedno uže s ostalim Srbima i branili svoju neodvisnost na šiljku od mača? Vidite li Dubrovčane kako se mudro održaše, a bojandžije nijesu čisto? Sad posijecite Furlana, kao da operete magarcu rep, nego što ćete bolje priteći uzdu; do godine opet ćete davati mrnare i carinu, a žalbe će vam primiti kao onu Kanjoševu. Protivi li se, razvaliće vam to kuća pri moru i puštat' Turke da vas zgnječe! Naš su starostavnik priznali devet

careva rimskih i carigradskijeh, od Dukljana do Kostadina. Potvrdi ga papa rimski i onaj Lujo Madžar što nam posiječe četrnaest stotina glava za Golijem Vrhom. Potvrdiše ga carevi i kneževi srpski od Nemanjića do Brankovića. Da ste mene čuli, i Mlečić bi ga potvrdio bez predaje. Da nam oni otvore put slavi i poštenju! Toliko im ga bog dao doma! Nego čujte barem sad! Dođe zgoda da popravimo pogrešku i da se tijeh lažica oprostimo. Pošaljimo duždu zatočnika neka najprije prekine ugovor i predaju; neka obeća da ćemo vazda i u svakom ratu biti družina protiv nekrstu, ali da ih za gospodare nećemo dok jedan od nas teče. Sami su prekinuli pogodbu, kad Kanjoša na takve muke mučiše, dođi danas, dođi sutra da im harač plati. Ako posjekosmo Furlana, dobro; ne li, izmislimo drugi put da se jednom oskubemo i da budemo kući domaćini. Ovako su mislili, kao ja sad, oni što ostadoše na lazini za Golijem Vr-

hom. Ima i danas tisuću momaka što bi mrli da učuvaju posljetku slobodu i neodvisnost. Komu je draži život neka ide da robuje Furlanu. Bolja poštena istraga, nego sramotna natraga!«

Promisli jesu li se malo uzrujali na te riječi; dok jedan od suđa poče da govori tiho: — »Može nam biti da ne šaljemo zatočenika i da se te časti zahvalimo, ako mislite da će nam biti bolji Furlan od dužda. Može nam biti da prekinemo pogodbu i da Mlečićem ratimo; no pogledajte najprije ima li svemu tomu razloga. Nijednoga; no tobož da ne plaćamo carinu. Mi nemamo gđe našom trgovinom nego u Mletke, je li da? Sad kad ne budemo već mletački ljudi, plaćaćemo svakako carinu, a kao družina u ratu davati jednako mrnare. Kad nas muče jutros, gđe smo njihovi, što bi činili sutra kad bi im se otuđili! Razaberite se i nađite bolji razlog, jer vam je taj slab. Što pominjete care i kneževe, mi smo vazda po

jednoga gospodara imali, koji je nas za perčin držao, iako smo samosobom upravljali; ovo dakle nam danas ne može biti neobično. Što ste rekli da bi bolje bilo da smo držali sa ostalima Srbima, ja pitam a gdje su? Pade Srbija, pade Bosna, a sad će koji čas Arbanija! Srpska vlada i gospoštija bježe na zemlju mađarsku i sirotinja osta pod jarmom. Pade zetska banovina, a narod pribježe u te planine. Pa ko da nam pomože kad to more ošape turski brodi? Ne mogu nam čuti Srbi smrti ni života za godinu, akamoli da nam pomognu. Što se žalite na Mlečiće da uzimaju carinu preko pogodbe, kažite mi jednoga da je platio; uvjerite me da bi je Kanjoš dao, da ne bi Furlana. Mrnari idu sami na mrnaricu, jer im je milije lijeniti po brodovima nego doma zemlju kopati, i vi govorite da ih dižu. To su prebacivanja, nego se prođite junaštva i zle sreće, a držite što ste uhvatili. Padoše silna carstva i klonuše strašne vojske pred silom azi-

jatskom. Zapad strijepi, a Istok stenje, potonja mu se ugasi svijeća; a mi šaka ljudi na poharici s mora i sa suha, da se mi bijemo, 'vako pestima u glavu! Sad mi recite da sam zlovaran, no ja vidim bistro, ako ne bi mletačke pomoći, ostadosmo rajom za dovijeka.«

Uze da govori jedan iz naroda: — »I ja sam s onom da ti je kamena pogodba s jačijem, pak baš za to mislim da ju je bolje pritvrditi kakvim oglašenim djelom: Mlečiće zadužiti, a sebi poštenje otvoriti. Nego neka ide Kanjoš duždu zatočnik, pak ako mu da bog da posiječe tu talijansku aždaju, neka traži da se pogodba zbilja poštuje, da nas duždevi žbiri ne potežu po mletačkijem ulicama. Ako li pogine, a mi ćemo poslati drugoga i trećega; dati nas neće sve taj Furlan posjeći.«

Svi pristanu na ovo, no Kanjoš skoči na noge i viknu:

— »Ja ne smijeh hoditi, jer sam mališan, a dužde traži 'rpu spored Furlana.« — A množina iz glasa: — »Ako te posiječe, poslaćemo povišega; ti si Mlecima vješt a drugi ne bi umio ni doći do duždeva dvora za mjesec. Ako pogineš, oplakaćemo te divno, i svako od nas kad dođe u Mletke pohodiće tvoj grob. Mogao si zbilja to sam tamo otrsiti, da nam ne meteš skupštinu tijema besposlicama.« — Reče Kanjoš: »Vi se šalite, a ja zbilja primam čast i idem da se Furlanom obidem, pak će biti što ushoće bog. Nego mi napravljajte putni list, neka zna dužde da idem iz glave cijela naroda.«

Napisa pisarčić pismo kako mu suđe izuste, pak ga narodu pročita od riječi do riječi: — »Od nas suđa, vojvoda, vlastele i cijele bankade u ime naroda vjerne komunitadi paštrovske, čestitome duždu i svoj plemenitoj gospodi Mletačkoj čast i poklon.« A po tomu: — »Naš lijepi brat Kanjoš Macedonović donio nam od vaše milosti po-

zdrave i poruku da vam opremimo jednog brata, koji će mjesti dužda izaći na megdan junački. Vazda gotovi, ukoliko smo vrijedni, ugoditi prevedromu vladanju mletačkomu, evo šaljemo istoga Kanjoša s blagoslovom i velimo: gdje je on, tu smo mi svi. Zahvalni na čast koju ste nam učinili, nadamo se prvo u boga pak u našu staru sreću, da ćemo i toga i sve druge duždeve zlotvore satrijeti. Zaključeno na običnome mjestu od pravde, na Mučenike u proljeće, i pečaćeno visećim pečatom.«

Prispje Kanjoš u Mletke na Cvijeti, u najljepše doba godine. Gdje će, gdje neće, te on kod one trojice gđe je pio kafu. Ne pusti ga straža od prve uljesti, nego mu viknu: »Ne možeš amo, no ako ćeš da se sudiš, hajde kod Četrdesetine.«

Viđe Kanjoš da su ga počeli opet slati od Vuka do Novaka, pak odgovori straži srdito: »Baš nijesu to posli za koje ja idem

Četrdesetine, nego trojice. Ja sam, ako ti je drago znati, zatočenik duždev.«

Jošt to lijepo ne izusti, a straža digne kapu s glave, i provede ga iz odaje u odaju dok dođu pred trojicu. Kad vide trojica Kanjoša namrde se, jer pomisle da Paštrovići neće slati zamjenicu duždu.

Kanjoš im se pokloni i preda pismo; sva se tri prignu da vide što piše, dok reče jedan od njih, pošto se nešto među se porazgovore: »Mi se nadali da će nam doći bolji i viši junak neg si ti.«

Najedi se Kanjoš da pukne: »Moja gospodo bolji i viši pođoše boljijema i višijema, a ja jedva vas dopadoh! Ja sam najprije došao do vas, jer neću da izlazim pred dužda nego slavodobitan, a vi mene lijepo dočekaste!«

»A da«, reku sva tri, »kad nećeš pred dužda izlaziti, a ti hajde sutra na pogibiju. Je li ti mač oštar?«

»Na ove vaše junake,« odvrati Kanjoš, »ne trebuje ga oštriti nego da linja gvožđe. Kažite mi gđe je megdan i megdandžija, pa komu što da.«

Dadoše mu pratioca i rekoše da ide s njim, da će ga on provesti do Furlana i kazati mu gđe će ga zakopati.

Bijaše sunce do neba prevalilo kad prispiju na obalu. — »Tamo ti je«, reče vođa, »na toj ostrvici megdandžija, a evo ti čunj pak se prevezi sam.«

A Kanjoš njemu: »Hajde, bolan, sa mnom, zavezi i prevezi se, daću ti platu, pak mi budi i đever.«

»Nijesam se ja pomamio, niti mi je, bogu da je za slavu, život omrznuo!« odgovori vođa, pak pobjegne u bestrv.

Ostade Kanjoš sam. — »Sad što ću da radim! Moglo mi je biti da sjedim doma kao gospodin. Nanese me neki grijeh da ovđe ludo poginem; pak da je za koga ni po jada, no za ove strašive i nadute nikove. Idem baš na konak, pak ću sutra opet pred suđe neka mi dadu pratioca da me đeveruje ako poginem da mi se barem zna groba, ovako mogu ludo propasti prije megdana . . .«

U tome se odveze od ostrvice čunj i dopre k obali. Kad li zbilja Furlan palošinom

o pasu, a odbio vučetinu. Vika Kanjošu: »Što si tu, zla ti sreća! Koji si?«

»Ja sam«, reče Kanjoš, »zatočenik duždev, nego kaži gđe ćemo sjeći?«

»Ne šali se, nego kaži ko si«, viknu Furlan.

»Znaćeš brzo koji sam«, odgovori Kanjoš, »nego hajde da se siječemo, nije meni dangubiti.« Pak se do'vati za mač, a zaškripi zubima.

Ukrcaju se svak u svoj čunj i zavezu po krmi. Kad dopru k ostrvici, skoče oba jedanak na kraj, a Kanjoš otisne svoj čunj od kraja. »Što činiš«, vikne Furlan, »što oturi čunj, jesi li pri sebi?«

»Ne trebaju nam dva«, odgovori Kanjoš, »ja ću se tvojijem vratiti; ako tebi već ne trebuje ni čunja ni konja: ti si svoju čašu ispio.«

Prepade se Furlan, pak mu stade pričati koliko je junaka posjekao i ubio.

A Kanjoš njemu: »Muči, rđo; ti nijesi junaka još ni vidio, kamo li ubio, nego baci tu palošinu da ti vežem ruke naopako, da te vodim duždu, e da mu se smiluje i da ti oprosti kad te takva vidi.«

»Prođi se belaja i boja«, dodade Furlan »nego hajde pod moj šator da ručamo, a vjeruj mi, neznana delijo, taj dužd za koga ćeš ginuti, jednaki je dušmanin i meni i tebi, pak te žalim gđe te đavo nanio da ti popijem tu pravu krv.«

»Ništa me ne žali«, vikne Kanjoš, pošto trgne iz korica mač i nasrne na Furlana. A ovaj odbije palošem mač, i na titulu mu napravi zubac, bi palac utonuo. Povrne Kanjoš i drugom i trećem, no Furlan vješto odbija mahove, dok ga Kanjoš, obigravajući, okrene suncu u oči. Potegne Furlan jednom, i čisto, da se Kanjoš nekako hitro ne usuka, šćaše ga raskrojiti. Dok Furlan mahnu drugom, Kanjoš ga ugrabi i probi mačem s lijeve sise na desnu lopaticu. Pade

Furlan, a udari mu iz rane kužanj krvi kao da si vola zaklao. — Dopade Kanjoš, digne mu s ruke prsten, a raspaše paloš, pa ga

ostavi da diha. Ukrca se u čunj i doprije obali. Kad li se tu nakupilo sve što je žena u Mlecima. Na devet jada dok je sebi put

prokrčio, a one žene za njim u pratnju pojanjem i veseljem. »Teže mi bijahu one žene« kazivao je poslije Kanjoš, »nego Furlan i njegov paloš«.

Puče po gradu glas kao munja da je Furlan poginuo. Neko priča da mu je vidio glavu, neko srce, neko opisiva boj kao da je sve očima gledao, a stotina ga opkolili da čuju. Zazvone zvona u svijem crkvama; pozatvaraju dućane prije mraka; udare svirale i bubnji, rasvijetle grad da se vidi kao usred podna, a narod vrvi otsvukud na čopore k velikoj crkvi da bogu zahvali i zavjete prilaže, što se grad oslobodio tako strašne bijede.

U prvome mraku oko trista ljudi ođedeni u jednakoj nošnji, i za njima svijeta na gomile, sa zubljama, dubliјerima i svijetnjacima, dođu pred kuću Kanjoševu i prenesu ga u zlatna nosila u duždev dvor, gđe mu je svu noć pošta i veselje trajalo. Propituju dužd i gospoda o sjeki i o Furlanu, gledaju

mu i obiduju mač, a on donio sa sobom prsten i paloš Furlanov na poklon duždu: — »Eto ti, čestiti dužde, obilježja koja sam digao sa mrtva odmetnika. Ovako ti svaki neprijatelj obršio i na moru i na suhu, kao što je danas ovaj Furlan.« — To Kanjoš izusti, a dužde ga objeručke zagrli i poljubi posred čela.

Sutra u podne pođe dužde sa svom gospodom u svetoga Marka na blagodarnost, a za njim nepregledna puka, kao tušta. Bijaše crkva urešena kao što biva u najvišim svetkovinama. Kanjošu opredijeliše mjesto odvojeno i uzvišeno spored dužda, a crkva se napunila gospode i nabilo jedno na drugo da ne mogu hrhnuti.

Iza službe božje, pođe dužde s Kanjošem o desnoj, gospodom i s pratnjom u veliku odaju, gđe se duždi krune i cari primaju. Svod joj je pozlatom izvezen, stupovi mramorni zlatnom žicom optočeni, stoli od kadife s bisernim uresom, a duždevo prestolje

od slonove kosti okićeno lovorjem. Sjede dužde, pak sa prestolja poče govoriti talijanski. Kad prekide, jedan od one gospode prevedu Kanjošu naški duždeve riječi, pune meda i zahvalnosti njemu i općini koja ga je poslala. — »Sad«, reče tumač, »evo smo otvorili blago svetoga Marka, pristupi i uzmi koliko te je volja, i što sam zapovijedaš.« — Pristupi Kanjoš su tri brave skrinji, kad li skrinja puna udušena zlatnijeh dukata. Pogleda Kanjoš blago, pak se posmijehnu, izvadi iz toboca svojega dukat i baci u skrinju. — »Što činiš?« vikne začuđeni tumač. — A Kanjoš njemu: »Da se iz ove skrinje diže i ne meće, to bi blago brzo nestalo: brzo biste joj dno viđeli.«

Malo zatim reče Kanjošu, onaj isti gospodin, da bi bilo duždu veoma drago da se s njim osvati, i da bi mu rad pokloniti kćer jedinu u ženu.

»Blagodarim«, reče Kanjoš, »na takvu plemenitu ponudu. U našoj je općini običaj

neprekidni da se svak ženi u svome jatu, i tako čuvamo poštenje našijem sestrama.«

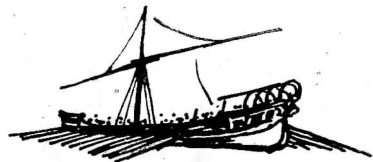

»A da traži, veli ti dužde, kakvi dar!«

»Pitam« vikne Kanjoš, »da nam ne uzimate carine ni mrnara, da stojite pošteno

na pogodbi koju smo utvrdili pri predaji, i za bolje jamstvo da se zove imenom našega naroda ona obala u Mlecima pri moru gdje iskrcava naša trgovina. Drugoga dara i obilježja niti tražim, niti primam.«

Naredi senat da se to mjesto za dovijeka naziva Slavenskijem Trgom, La riva degli Slaveni, i propisa da se na njem iskrcavaju i rasprodaju slavenske trgovine dovozne, bez carine i đumruka. No su te naredbe i ti propisi trajali koliko mački muž. Ime trga Mlečići preokrenu u nisko i podlo — Riva dei schiavoni; a malo pomalo uvedu carinu i počnu uzimati mrnare, ne pazeći ni na pogodbu ni na riječ, Kanjošu zadanu. Zato i ostade u narodu poslovica, koja se i danas sponaša: Kako su činili, tako su i obršili.

MANJE POZNATE RIJEČI U OVOJ KNJIZI

Bankada — skup
bestrv — bestraga, nepovrat
Čarpa — mješina
čepukati — ići stopu po stopu
Čeperan — okretan
Dublijeri — velike voštane svijeće
dimnja — slabina
Jedanak — odmah
Komunitada — općina
kužanj — mlaz, ključ
Lazina — golet, krčevina
Mlitati — tumarati
Natraga — potomstvo
nikov — nitkov
Obidivati — iskusavati
oblijekoliti — salijetavati, zadlupiti
obršiti — zlo svršiti, svršiti
obisti — okušati, ogledati
okojasiti — ukazivati pažnju
oprho — osorno

oskubeti — otrgnuti se, osloboditi
osvatiti se — oprijateljiti se
ošapiti — pritisnuti
Poainiti se — pohajdučiti se
poharica — šteta, pohara
proesapiti — predvidjeti
prezdan — svaki drugi dan
Suđa — sudac
Šapak — šapat
Ugonetati — pogoditi
Vrtolac — kovitlac
Zlovaran — opak, zloslutan
Žbiri — panduri, uhode

Urednik *Grigor Vitez*
Korektor *Anka Oszelda*
*
Izdavačko poduzeće *Mladost*
Zagreb, Ilica 7
Za izdavača *Živko Jeličić*

os
os
oš
P
po
pr
pr
Su
Ša
U
V
Zl
Žk

